

Cont'd

MARRIAGE.Investigator: Willie.D

Institute of Fijian Language
41 Lotus Street, Suva

Interviewed: Vamalevu Vakasilimi.....DawasamuULUTAGA: NA VEIKA BALETA NA VAKAMAU.

- Ni susugi tiko edua na marama ena loma ni vale, ia mai na loma ni vale oqo eratou kila tiko na matavuvale oqo ni ratou na cakava sara na nodratou i tavi baleta na gone yalewa. Ni sa tubu cake mai na gone yalewa oqo, sa na tobe tiko na drauni uluna, ka kena i vakaraitaki tiko ni tobe oqo se tiko vinaka na goneyalewa oqo ena nona loma ni vale. Ni sa yaco na gauna sa na mai vosaki kina na goneyalewa oqo. Oqo eratou sa na qai lako mai na tamani gone tagane koya karatou mai veivosaki kei rau nai tubutubu ni gone yalewa koya. Ia oqo e sega na veivosaki veiraua na gone yalewa kei na cauravou. Ko iratou sara ga nai tubutubu ni gone ka ratou veivosaki tiko. Ni ratou sa lakomai na wekani tagane meratou mai vosaka yani na gone yalewa oqo, sa na mani vakadonuya yani na goneyalewa oqo. Sa mai tarogi sara ka sa vaka donuya ka ratou lesu tale na wekai tagane.

Baleta na tobe oqo se tu ga. Sa oti koya eratou sa qai gole lesu tale mai na wekai tagane ka ratou mai cakava nai vakadonu ni gusu, kena i balebale ni oqori nai kamunaga ka ratou lai vakacabora yani veiratou na wekai yalewa baleta ni sa vakadonuya mai ko yalewa na nodratou kerekere.

Cont'd Page 2.

- Sa ratou lesu tale na tabani tagane, sa qai dau lai cakava tiko mai ko tagane na kena kakana na yalewa. Ia veirau na gone yalewa kei na cauravou koya ena sega na veivosaki, baleta gona ni ratou vinakata na wekai yalewa me curu vaka vinaka na yalewa koya ki na loma ni nonavale. Oqo edua na matai ni ka dredre ena vakawati, ni dau taqomaki na yalewa. Sa oti oqo eratou sa qai lesu tale mai na wekai tagane, ka ratou kauta tiko mai edua na tabua ka ratou mai vakacabora veirau nai tubutubu ni gone yalewa koya ni ratou sa mai kerea tiko na gone yalewa oqo merau lai vakali kei koya nodratou cauravou. Oti eratou sa solia sara mai na wekani gone yalewaka lokuci na kena siga ka ratou mai kauti yalewa. Lako na Vakali sa ratou wawa tiko mai na wekai tagane me mai caka na kana. Ni sa yaco yani na gone yalewa kina na koro nei tagane eratou sa na wawa tu mai na wekai tagane ni sa yaco yani eratou sa na veisautaka sara nai sulu nei yalewa ka ratou vakadrami koya ena sulu ka ratou sa vakarautaka tu. Oti qori eratou sa qai mai lako yani merau lai Vakali na gone yalewa koya kei na cauravou. Ni sa oti na Vakali sa ratou lesu tale mai ka yacova mai na matai ni koro, eke eratou sa naveisautaka na nona sulu na yalewa. Vaka talega kina ena karua ni koro eratou na Tarai koya na gone yalewa oqori ni ratou na veisautaka na nona i sulu. Me yacova sara mai na vanua ka sa vakarautaki me vakayacori kina na kana ni Vakali.

Cont'd Page 3.

- E liu ko iratou ga na wekai tagane eratou dau cakava na kakana ni Vakabi. Eratou dau sega ni okati kina wekai yalewa. Ni sa mai caka na kana, ni sa oti na kana sa qai Tarai tale na gone yalewa oqo. Ni sa oti koya sa qai bini tu nai Yau ka ratou a Tarai koya kina na gone yalewa koya. Oti eratou sa qai digitaki e lewe vijca mai na tabani marama meratou sa mai kauta yani na gone yalewa oqo ki na nona vale. Sa na moku talega mai edua na bulumakau me kena magiti na gone yalewa oqo vata na nona i yau ka sa bini tu. Oti eratou sa qai kauta yani na gone yalewa oqo, ni ratou sa yaco yani eratou sa na qaravi talega mai veiratou nawekai yalewa. Oti sa na tiko me sa na lokuci kina tikini siga merau sa Vakamaukina. Ena gauna tale ga oqo eratou na lako tale yani kina koi rautou na wekai tagane ka ratou kauta yani edua na tabua ka ratou lai vakacabora yani veiratou na wekai yalewa ni sa mai lokuci na siga merau sa lai vakamau.

Ia na ka kece me baleta na Vakamau oqo eratou na kila ka ratou cakava walega na wekai tagane. Sa mani gole mai na yalewa merau sa lai vakamau, ni sa yaco mai ena vale nei yagane sa mai veisutaki nai sulu ka rau sa qai gole yani. Mevaka e liu e sega tu na mama, edau vakayacori na lotu ni vakamau mai vua nai talatala. Ni sa oti mai na vakamau karau sa lesu talemali, sa mai caka na kena kakana. Ni sa oti na kana ka caka

- sara na nona i Vakamamaca na yalewa. Ni sa oti koya sa qai kau tale yani na yalewa kei na nona i yau vaka kina kena magiti kina vale nei tamana kei tinana. Sa na qai lai tiko na gauna meratou sa lokuca yani na wekani tagane na tikini siga kei na gauna meratou sa na qai mai kauta na yalewa merau sa lai tiko vata kei tagane. Oti eratou sa na dui maqusa ko iratou na wekai tagane, na veika me baleta na nodrai tikotiko na veiwatini vou. Ni sa yacova mai na gauna me sa kau mai kina ko yalewa, eratou sa na qai lako mai na wekai yalewa vata na yalewa. Ia edau toka edua na sala edau muri ena gauna e liu. Ni ratou sa lako mai karatou donumaka edua na vale, meratou mai cegu kina. Ia kevaka eratou yalo kaukauwa na mataqali koya eratou na rawa ni cakava mai edua na magiti. Eke ratou sa na qai vakaraitaka yani na nodratou i yau. Ni sa oti koya eratou sa qai gole tale mai na wekai tagane, ka ratou kauta mai edua na tabua meratou mai kerei iratou kina na wekai yalewa meratou sa mai gole yani. Eke sara ga sa qai rawa ni ratou veitaratara kina na wekai yalewa kei iratou na wekai tagane. Sa ratou qai cavutu tu yani, cabo sara yani na nodratou i Sevusevu. Sa qai dusimaki veiratou na nodratou i cili, eratou sa yavala sara ga na wekai tagane. Sa qai tukuni yani ni gauna oqo me sa caka kina na Tevutevu. Lako mai ko iratou na wekai yalewa ka ratou mai tevuka na nodratou iy yau. Oti eratou sa qai lako tale mai na wekani tagane ka ratou

Cont'd Page 5.

- gole mai na wekai tagane ka ratou maitevuka na nodratou i yau. Sa qai caka eke na veivakamarautaki baleti rau na veiwatini. Ia ko iratou nakena turaga eratou na sega ni kila na cava sa yaco tiko, na tevutevu dau vakayacori ga mai veira na kena marama. Ni sa tevu oti na ibe sa qai suka tale ko yalewa kina nona vale. Na nona suka yani na yalewa oqo, oti eratou sa qai lai kauta tale mai na wekai yalewa na yalewa ka vakamau meratou sa mai solia vei tagane. Na soli oqo e lako vata mai na nona i yau, ko ira na kena turaga ra tutuvi kumi mai, ko ira na kena marama era yadua tu mai nai vivi. Oti erau sa qai mai yadua na yasai yalewa erua na marama ka rau tubera yani na yalewa oqo. Ni ratou sa yaco yani eratou sa lai soli yani na yalewa ka sa qai cabo yani na nona i yau. Ni sa soli yani na yalewa oqo sa kena i balebale ni sa oti na nodratou lewa na yalewa koya. Oti sa ratou qai cakava tale mai nai Kali sucu, ko iratou na wekani yalewa ka ratou cakava nai yau ni Kali sucu, ka kena i balebale tiko koys ni sa qai kali tani mai vakadua ko yalewa mai vua na marama na tinana. Ni sa oti koya eratou sa qai cakava tale edua nai yau ko iratou na wekai tagane ka yacana tiko nai Vola. Ni sa so levu taki na yalewa oqo kena i balebale ni sa oti na gauna ni nona tiko mai nodratou vale. Keda rawa ni raica kina ni sa rui bibi na tikina oqo. Sa qai mai tiko na yalewa ena nona vale. Na kena i

Cont'd Page 6.

- na So levu, edau vakayau kina ko ira na wekani yalewa. Sa na lai tiko na yalewa kina vanua ni Tevutevu, ni sa tevu mai na ibe ni kana era sa na digitaki mai koya ga e tiko vua nai sulu eratou mai kana vata keirau na veiwatini vou. Nai sulu oqori mevaka na kumi ke sega ia na sega tale ni rawa mo mai kana vata keirau na veiwatini. Ke sa ono yani ko iratou na wekani yalewa ia me ono talega mai ko iratou na wekani tagane. Baleta na tikina oqo meratou na veisa tiko kina. Ni gauna erau sa na kana oti kina, eratou sa na veisau. Oqori meratou sa na veisau i yau kei yaya kece karou vakayagataka tiko ena gauna ni kana eratou sa na veisau. Nai yaya oqori edau vakatokai tu me yau Mate. Ni saoti mai na kana veirau na veiwatini ni sa oti ga na nodrau kana, gauna vata tale me sa na oti kina na nodra kana na tiko ena ibe ni kana. Ia nai vuluvuluena qai kau mai na tavaya waiwai merau mai vuluvulu kina na veiwatini. Rauta na ciwa na kaloko ena bogi sa na qai tukuni mai veiratou na wekai tagane, ni tamata kece e tiko ena loma ni vale ni Tevutevu me ra gole yani ki tuba. Oqori merau moce na veiwatini ena nodrau vale kei na vanua sa tevu tu kina nodrau i davodavo. Eke sa na boko na cina ka sogo na vale me rau moce na veiwatini, ena mataka lailai ni rauta tiko beka na va na kalokoena mataka lailai ena mai caka veirau na veiwatini edua nai vakayadra. Nai vakayadra

Cont'd Page 7.

- oqo na magiti edua na vuaka, sa davo koto ena mata ni katuba se sogo tiko. Sa tuki na katuba merau yadra na veiwatini, rau sa yadra mai sa caka sara yani na i vakayadra. Mevaka na gauna erau sa tiko kina na veiwatini, ka sa yaco yani kina na gauna me ra na gole yani edua na marama mai tabani yalewa me lai tarogi yalewa. Vaka kina veiratou na wekai tagane ena gole yani edua me lai tarogi tagane. Ia ena i karua ni bogi e sega ni caka kina nai dola ni katuba. Oti erau sa qai dau gole yani na tinai yalewa kei tinai tagane merau lai raica yani nai vakatakilakila ni ka e yaco tiko veirau na veiwatini. Nai kena vakatakilakila oqo sai koya nadra ka tukuni kina ni se gone na yalewa koya. Oqo era dau marau sara kina na wekani yalewa, ni ra tu ga mai ka ra sa kaila tu mai. Ia na ka ya e sega ni yaco ga ena loma ni vale ni vakawati. Ia ko iratou na wekani tagane eratou sa qai kauta yani edua na weleti se dua na bu ka se bera ni mavoa tu na yasana kartou lai vaka cabora yani veiratou na wekani yalewa meratou lai raica ni yalewa se gone. Era sa na qai mamarau eke ko irana wekai yalewa kei ira na wekai tagane. Ia kevaka erau gole yani na tina ruarua ka qai tukuna mai na tagane koya, ni yalewa koya sa kila oti mai na tagane. Se kenai vosavosa vaka viti sa vaqaseni oti mai. Eke na rawa sara ni madua kina na wekai yalewa.

* Eke era sa dau galu ga na wekai yalewa, era sa qai dau vos mai na wekani tagane. Oti kevaka sa mani vinaka na yalewa eratou sa qai cakava na kena bogi va na wekai tagane nai koti ni uluna. Nai koti ni uluna oqo sa kena vakatakilakila ka toka e liu ni oqo e yalewa vinaka. Ia kevaka e toka edua na tobe vua edua na yalewa ka sa ca oti mai, na tobe oqo ena qai koti ena siga ka tarava ni sa oti na bogi va.

Na gauna ni bogi va me sa vakayacori kece na veika baleta na yalewa oqo. Ke sa mani vinaka na yalewa na bogi va sa ratou na vakarautaka mai ko iratou na wekai yalewa edua na lawa kei na noke nei tagane, vaka kina veiratou na wekai tagane eratou na vakarautaka mai edua na lawa kei na noke nei yalewa. Oqo merau sa lai sili, kena i balebale koya ni rau sega ni sili tiko mai na bogi va koya ka rau sa qai lai sili ena gauna koya. Ko iratou na wekai tagane eratou sa na qai lai cakava mai edua nai bena nei yalewa vaka kina veiratou na wekai tagane ka ratou lai sili vata. Ni sa bena na yalewa meratou bena tale ga na wekai tagane. Ni sa vakayacori yani na lai taga, eratou sa tauri yalewa ko iratou na wekani tagane. Vaka talega kina veiratou na wekani tagane niratou sa tauri yalewa. Na ika ka rawa mai na lawa nei tagane eratou na vakatawana na wekani yalewa. Ia na ika ka rawa mai ena wekani yalewa eratou na vakatawana na wekai tagane. Nisa rawa mai na ika oqo, ena gauna eratou a tiko mai wai ko iratou na

- wekani tagane eratou sa cakava tiko nai vaqa oqori na vakalolo. Oqo me sa colati ki wai me kedra i vaqa e wai. Ni sa kau yani na vakalo sa ratou qai kacivi mai na wekani yalewa ni oqori nai vaqa ni taga. Eke eratou sa qai lewa na wekani yalewa, e tiko talega na kena vaka takilakila. Na vakalolo damudamu kenai balebale ni yalewa se gone, ia kevaka sa vakalolo vulavula na yalewa e sa kila na tagane. Ia na ka damudamu ea ratou kana ni sa vo qai viritaki yani ki wai tui, me ra kila kina na lagilagi ni yalewa oqo. Ia na vakalolo vulavula ni sa kau yani veiratou na wekani yalewa ke sa mani vo ena buluti. Koya oq edau ca kina ni vakayacori edua na tikina vaka oqo. Ni ratou sa cabe mai sa tawa sara na ika ena noke ni yalewa. E vaka meratou veisau ga eke, ia oqo sara nai otioti ni ka meratou veisotari kina wekani yalewa kei na wekani tagane. Ni sa oti ga na bogi va sa na caka sara ga kina na kena kana vata, sana rawa talega ni rau tawase keya n koi rau na weiwekani e rua. Ia ni sa yalewa vinaka ka se bera ni caka tiko na nona i Vola se na So levu ena kaukauwa tiko na gusui yalewa. Kevaka beka merau veiba vakaveiwatini, sa na qai tukuna yani ko yalewa na cava ko bau via tukuma tu tagane macawa ko iko. Ia na vosa oqo sa na qai lai vakateteya yani veira na wekana ko tagane. Na i Vola gona oq nai yau meratou cakava na wekni tagane veiratou na wekani yalewa. Ka sa volai talega vakadua na yalewa vei tagane. Ni sa caka nai yau oqo ko yalewa ena galu ga, ni sa lai vutu mai vua na ka sa caka oti vua.

- Ni sa tiko na yalewa ena nonavela, ka sa yacova mai na gauna sa ratou tukunamai kina na wekai tagane meratou lai vakacabora yani veiratou na wekai yalewa nai Vakavotu ni gone. Oqori meratou lai vakaratāka yani ni sa tiko bibi na yalewa koya, sa na qai sega ni koti na uluna. Mevaka ni sa vula va eratou sa na qai lako mai na wekani yalewa me ratou mai kauti yalewa meratou lai tavu wai katakatataki koya. Kena i balebale meratou lai maroroi koya nayacana tiko gona koya. Eratou dau kauta tale ga yani dua natabua ena tikina koya. Eratou sa na solia sara yani na wekani tagane ka ratou kauta yani na tinana meratou lai maroroi koya. Na veika kece e via kania na yalewa oqo eratou na vakayacora kece tikona wekani yalewa. Sa rauta beka vula ono se vula vitu eratou sa qai kauti koya lesu tale mai veiratou na wekai tagane. Oti eratou sa qai cakava edua nai koti ni uluna ko iratou na wekani tagane. Oti sa mani yacova sara yani na gauna me sa lai sucu kina na yalewa, ia edau tiko na bui vuku. Koya sara ga oqo me lai qaravi koya na tinani gone vou. Oti ni sa oti e bogi walu sa qai lai vakayacori vua na vakasili. Sa mai lai kau mai na cago mai lumuti kinayalewa oqo me dromodromo tu. Ni sa sucu mai edua na tinai gone vou sa na tabu tiko me kakua ni kana wai tui me yacova e bogi tini. Na kakana e kania tiko na yalewa oqo ena kana wai drani tiko ga. Ia ni sa bukete tiko na yalewa oqo ko iratou na wekai tagane eratou na tea tiko edua na kena dalo na yalewa oqo.

- Ena civi na dalo, musumusu na tabani dalo qai navu e cake. Ni sa buta mai na kena wai na dalo kei na tabana e lau kana vata ia e sega ni vakamasima. Ni sa bogi walu sa qai vakayacori na vakasili, ko iratou na wekani tagane kei iratou na wekani yalewa eratou na qai kauta mai na ibe lalai. Oti eratou sa qai lako tale ga mai ko iratou na wekani tagane ka ratou Vakasala dua mai. Oqori mevaka ni ra dau cakava ga na ganei taganei. Ia na nodratou vakasala dua tiko vaka oqo meratou vakadodoka ki loma na yavadratou. Oti sa qai kau mai nabeseni ni sisili sa qai mai biu yani ena loma ni donu ni vanua ka ratou vakasala dua tiko kina nayalewa oqo. Ni sa dabe donu na beseni ko iratou na vakasili eratou na lewe va beka.

Sai koya ga oqori baleta mada na vakamau, kei na kena dau vakamareqeti taki edua na gone yalewa ni dua na mata vuale ena gauna e liu.

§a vinaka sara vaka levu.